

магчымасцей нашай мовы. Фразеалагізмы ў мове твора ўжыты, як правіла, у нязменным выглядзе, іх уключэнне ў моўную тканіну надае твору нацыянальны каларыт, служыць вобразнаму выказванню дзякуючы ўжо толькі такім прыродным уласцівасцям гэтых адзінак, як вобразнасць, экспрэсіўнасць, эмацыянальнасць і асэнчансць. Мова твора не вызначаецца спецыяльнымі стылістычнымі мэтамі ўжывання фразеалагізмаў, у асобных выпадках маюцца недакладнасці пры іх скарыстанні, ці, як можна адзначыць, фразеалагічныя сродкі выступаюць не самым значным складнікам мовы твора.

Спіс літаратуры

- 1 Ефимов, А. И. Стилистика художественной речи / А. И. Ефимов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1957. – 447 с.
- 2 Телия, В. Н. Вторичная номинация и её виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. Виды наименований / отв. ред. Б. А. Серебрянников, А. А. Уфимцев. – М. : Наука, 1977. – С. 129–221.
- 3 Навуменка, І. Сасна пры дарозе: Раман. – Мінск : Юнацтва, 1992. – 333 с.

УДК 821.161.3-3

В. Ю. ПЛЕШАВЕНЯ

(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

ЮНАЦТВА І ВАЙНА Ў ТВОРАХ ІВАНА НАВУМЕНКІ

У артыкуле асэнсоўваецца феномен юнацтва ў ваенных апавяданнях Івана Навуменкі. Разглядаюцца цэнтральныя вобразы і матывы, якія раскрываюць унутраны канфлікт маладых герояў, якія сутыкнуліся з жахамі ваеннага часу. Акцэнтуюцца ўвага на тым, як вопыт вайны фарміруе асобу і змяняе ўспрыманне каштоўнасцяў у юнакоў. Падкрэсліваецца значнасць спадчыны І. Навуменкі для сучаснага чытача і неабходнасць асэнсаванага дыялогу з гістарычнай памяццю.

Вайна... Слова, якое нясе за сабой няцярпны боль, страх і слёзы. У той жа самы час адбіваюцца ў ім адвага і гераізм людзей, якія паўсталі супраць жудасцяў вайны. Вялікая Айчынная вайна, якая пачалася 22 чэрвеня 1941 года, закранула жыццё мільёнаў людзей, у той час перапляталіся ў адзіным палатне беларускага лёсу каласальная трагедыя і гераізм.

Да тэмы Вялікай Айчыннай вайны звярталіся шматлікія беларускія пісьменнікі (асаблівым чынам пакаленне шасцідзясятнікаў). І гэта зусім невыпадкова, таму што большасць з іх была вымушана правесці гады свайго дзяцінства ці юнацтва пад грымоты артылерыі. Былі і тыя, хто ўжо дасягнулі прызыўнога ўзросту і сталі на абарону Радзімы ў той цяжкі час. Творчасць Івана Навуменкі, Васіля Быкава, Міхася Лынькова, Віктара Казько, Лідзіі Арабей, Анатоля Вярцінскага, Барыса Сачанкі, Янкі Сіпакова і інш. літаральна прасякнута рэтраспектывай вайны. “Вайна наклала глыбокі адбітак на нашу псіхалогію, на наша светаадчуванне, вызначыла ў значнай ступені нашу маральна-філасофскую арыентацыю (вядома, не толькі ў негатыўным, але і ў станоўчым сэнсе, у сэнсе нашай большай жыццязстойкасці, больш устойлівага аптымізму) ... мы, жывыя сведкі вайны, не маем маральнага права маўчаць” [1, с. 80], –сцвярджаў Анатоль Вярцінскі.

Варта адзначыць, што ваенная тэма ў беларускай літаратуры не абмяжоўваецца толькі яе апісаннем. Яна служыць фонам для глыбокіх разважанняў аб прыродзе чалавечага існавання. У сваіх творах беларускія пісьменнікі імкнуцца захаваць памяць пра вайну, пакінуць свае ўспаміны, каб яны сталі ўрокам для будучых пакаленняў. Важна ўсвядоміць, што вайна – гэта не толькі гісторыя баёў і страт, але і гісторыя людзей. Літаратура становіцца тым месцам, дзе знаходзяцца адказы на пытанні пра надзею і стойкасць, пра каханне і чалавечнасць. Гэта вечны дыялог паміж мінулым і сучаснасцю, які, як шрам на целе, нагадвае пра тое, што свет – гэта далікатная рэальнасць, якая патрабуе абароны і павагі.

Разглядаючы творы беларускай літаратуры, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне, варта звярнуць асаблівую увагу на праблему загубленага дзяцінства і юнацтва. Таму што менавіта ў гэтыя перыяды праходзіць асноўнае фарміраванне чалавека як асобы. Асабліва цікавым становіцца пытанне – якая будзе сфарміравана асоба чалавека, калі кожны дзень свайго дзяцінства трэба будзе думаць пра жыццё і смерць, калі ў душы юнака будзе змагацца першае каханне і нянавісць да ворага.

Выдатным прыкладам перадачы гэтых пачуццяў і эмоцый з’яўляюцца шматлікія апавяданні Івана Навуменкі, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне. Іван Навуменка – той самы пісьменнік пакалення фронтавікоў, які перанёс на паперу не толькі ўласны вопыт ваеннага ліхалецця, а таксама змог абагуліць і перадаць думкі, пачуцці, жыццё людзей таго часу. На пачатак вайны яму было толькі 16 год, вайна стала жорсткай жыццёвай школай для будучага літаратара і навукоўца. Дакладна вядома, што юнаком І. Навуменка быў падпольшчыкам, ён нават уваходзіў у армейскую разведвальную дыверсійную групу, быў партызанам Васілевіцкай брыгады імя Панамарэнкі. “3 снежня 1943 года ён – баец Савецкай Арміі, з якой прайшоў ваеннымі шляхамі ад Карэльскага перашыйку да Усходняй Прусіі і Сілезіі. Дэмабілізаваўся з войска ў снежні 1945 года.” [2, с. 111]

“І. Навуменка з болем згадваў, што з іх дзясятага класа на фронт пайшлі шаснаццаць хлопцаў, а вярнуліся толькі чатыры. Сябры юначых гадоў жылі ў яго памяці, што абуджала неадольнае жаданне ўзяцца за пяро і ў мастацкім слове вярнуць з небыцця тых, чыё жыццё забрала вайна. Тэма «хлопцаў-равеснікаў», аднагодкаў аўтара для І. Навуменкі стала сваёй, жыццёва важнай, заповітнай” [3, с. 133]. Таму невыпадкава, што менавіта І. Навуменка змог паметэрску паказаць думкі, пачуцці, перажыванні юнакоў таго страшнага перыяду. Звернемся да сапраўднага ўзора лірычнай прозы – апавядання “Сямнаццатай вясной” (1957). Галоўнымі героямі якога становяцца чатыры добрых хлопца: герой-апавядальнік Цімох, а таксама яго лепшыя сябры – Цішка Дрозд, Мікола і Сымон Біцюгі. Усе яны юнакі, чые думкі раней займалі школьныя экзамены, а зараз хлопцы становяцца на шлях барацьбы з гітлераўцамі.

У апавяданні асабліва цікавым становіцца паказ штодзённасці моладзі таго часу. І. Навуменка паказвае, што маладыя людзі працягваюць прыходзіць у скверык на танцы. Дзяўчаты і хлопцы сустракаюцца вечарамі, размаўляюць і смяюцца. На хвіліну пачынае здавацца, што ні вайны, ні каменданта не існуе. У той жа самы час у гэтым месцы ёсць яны – “баявая група”, якой хлопцы сябе лічылі. Яны важна праходзілі міма пляцоўкі, не звяртаючы ніякай увагі на танцы і дзяўчат. Іх думкі былі заняты планами па дапамозе партызанам: яны збіралі зброю, прадумвалі варыянты дзеянняў супраць фашыстаў і, нарэшце, “у хуткім часе збіраліся аб’явіць германскаму фашызму бязлітасную вайну” [4, с. 309].

Рознасць поглядаў можна ўбачыць не толькі сярод моладзі, але і сярод саміх хлопцаў. Мы бачым максімалізм у думках і памкненнях Міколы Біцюга, які гатовы быў кінуць гранату ў так званых “зdraднікаў” – тых, хто працягваў хадзіць на танцы і весяліцца. Мікола заўсёды выказваў самыя крайнія погляды, як быццам падкрэсліваючы сваю рашучасць. І. Навуменка супрацьпастаўляе яму Цішку Дразда, чалавека жыццярадаснага. Ён любіць сам пажартаваць, а таксама паслухаць вясёлыя гісторыі іншых. Сымон Біцюг жа імкнецца ўсіх памірыць. Спакойным, разважлівым і нават крыху рамантычным падаецца вобраз галоўнага героя-апавядальніка Цімоха. Мабыць таму менавіта яму і было наканавана закахацца, што так асуджалася сярод іх “баявой групы” і падкрэслівалася: “Мы ні разу не паддаліся на прыманку маладосці, не пайшлі танцаваць, не зналіся з дзяўчатамі. Мы рыхтавалі з сябе барацьбітаў, бязлітасных, мужных, зацятых” [4, с. 309]. Нягледзячы на тое, што яны такія розныя, усё роўна іх аб’ядноўвала адно – усе яны як адзін лічылі, што нельга сядзець склаўшы рукі, трэба супрацьстаяць ворагам.

Як было зазначана вышэй, Цімох стаў першым (як сам сябе называў) здраднікам агульнай справы баявой групы хлопцаў. І такія страшныя думкі пра самага сябе тлумачыліся самым звычайным першым каханнем. У скверы з’явілася незнаёмая дзяўчына, якой было наканавана стаць тым самым яблыкам спакусы для Цімоха: “Аднойчы ў скверыку я ўбачыў незнаёмую дзяўчыну. У белай сукенцы, з белым капялюшыкам на галаве, яна мне адразу кінулася ў вочы. Яна была зусім не падобная на дзяўчат, якіх я сустракаў дагэтуль. Трымалася

яна смела, незалежна і, шчабечучы нешта вясёлае, звонка смяялася.” [4, с. 310]. Чытач даведваецца, што дзяўчыну завуць Стася, жыве яна зусім адна, у яе няма бацькоў і яна працуе ў аптэцы, якая з’яўляецца нямецкай установай. Гэты факт, зразумела, узрушвае галоўнага героя, але цвярозы розум перамагае юнацкі максіmalізм і ён знаходзіць апраўданне гэтаму.

Амаль пры кожным узгаданні аптэкаркі Стасі ўжываюцца прыметнікі “белая”, “чыстая”, “тоненькая”: як у апісанні адзення і знешнасці дзяўчыны (“*дзяўчына ў белай сукенцы*” [4, с. 312], “*няма куды схавання ад жывых сінх вачэй з-пад беллага капялюшыка*” [4, с. 310], “*вінаваціў тоненькую дзяўчыну*” [4, с. 311], “*ходзіць у сваёй чысценькай сукенцы*” [4, с. 312] і г.д.), так і ў перадачы яе вобраза (герой неаднаразова называе Стасю “*цудоўнай белай птушкай*” [4, с. 312], “*мая белая дзяўчына*” [4, с. 313], “*тоненькая белая дзяўчына*” [4, с. 317]). Здаецца, што так І. Навуменка асаблівым чынам падкрэслівае знешнюю і ўнутраную прыгажосць гэтай дзяўчыны, а таксама чысціню памкненняў галоўнага героя і светлыню яго пачуццяў.

Нездарма ў пачатку апавядання звяртаецца асаблівая ўвага на захапленне Цімоха бэзам. У фларыстыцы лічыцца, што бэз – сімвал першага і чыстага кахання, самых далікатных і кранальных пачуццяў. Пах, выгляд гэтых ружова-сініх кветак прыцягвалі юнака. І толькі падчас самога экзамену ён змог адарвацца ад захаплення імі. Але як толькі ўсе іспыты скончыліся “пах бэзу да самага вечара п’яніў мне галаву” [4, с. 307].

Так здарылася і з першым “баявым экзаменам”. Перад тым, як хлопцы “пусцілі масток у паветра” ўсе думкі Цімоха былі занятыя Стасяй. Побач з якой таксама неаднаразова ўзгадваецца бэз: яна жыла ў доміку, які быў схаваны ў засені бэзавых кустоў, прыходзіла ў скверык з букетам бэзу і, зноў жа, менавіта белай чаромхі. Цімох жа пачаў шмат перажываць за свой знешні выгляд, параўноўваў сябе з дзяўчынай, шукаў яе позірку, калі праходзіў міма, злаваўся, калі гэты самы позірк быў насмешлівым, шмат сабе дадумваў і бясконца разважаў. І ўвесь час разглядаючы сябе выключна са знешняга боку, зрабіў вывад, што выгляд яго зусім не фацэтны: “На нагах у мяне было штосьці накшталт чаравікаў. Але што гэта былі за чаравікі! Гэта былі нейкія чарапахі, шырокія, распоўзлыя. Чаму я не заўважаў раней, што мае штаны даўно час павесіць на пудзіла ў агародзе? Гэтыя штаны мелі дзве латкі на каленях і ў дадатак яшчэ два агромністыя акны ззаду. Вырас я і з сарочкі; тое, што ў мяне былі закасаны рукавы, мабыць, мала дапамагала справе. Эх ты, кавалер, закаханы рыцар!...” [4, с. 311]. Тым больш такі знешні выгляд, у разуменні Цімоха, ніяк не падыходзіў для знаёмства з такой “чыстай, белай дзяўчынай” як Стася. Пры гэтым яму так хацелася, каб Стася звярнула сваю ўвагу на яго. Таксама і настрой галоўнага героя залежыў ад таго, якім чынам на яго паглядзіць Стася ў скверыку.

Адзначыўшы гэтыя моманты, варта звярнуцца да ўзроставай псіхалогіі. З якой даведаемся, што для перыяду ранняга юнацтва характэрны некаторыя наступныя новаўтварэнні: адбываецца станаўленне ўстойлівай самасвядомасці і стабільнага вобраза «Я», юнакі пастаянна ацэньваюць сябе і іншых (праз маральна-этычную плоскасць і знешні выгляд), юнацтва характарызуецца падвышанай эмацыйнай узбуджанасцю, рэактыўнасцю [5]. Усе гэтыя рысы ўзведзены ў абсалют, мы бачым іх не толькі ў галоўнага героя, але і ў яго сяброў. Такія максіmalізм і хуткасць псіхалагічнага развіцця герояў абумоўлена абставінамі іх жыцця – ваенным часам. Разумею, што ўсё вышэй пералічанае з’яўляецца абсалютна нармальным і звычайным для псіхалогіі юнакоў, асабліва падчас першага кахання.

І вось ужо думкі занятыя планами па заваяванні Стасі, вайна крыху адышла на другі план. Цікава, гэта ж тое, за што так асуджаў калісьці Цімох іншых юнакоў. А цяпер ён сам, каб выглядаць больш прывабным для Стасі, вынес з хаты самую каштоўную рэч – штаны з форменнага сіняга касцюма свайго бацькі. “І нічога з ім за адзін вечар не зробіцца” [4, с. 314] – выраз з якога і пачнецца “баявы экзамен” хлопцаў. Бэз застанецца ў думках пра Стасю, а зараз трэба будзе вяртацца ў рэальнае жыццё, дзе галоўным для кожнага было адно – дапамога партызанам і перамога над гітлераўцамі.

Хлопцы пойдучы на першае сваё заданне, падарвуць масток на чыгунцы, трапяць пад абстрэл, нават, самі таго не разумеючы, распраўяцца з паліцэйскім Кірылам Сёхманам, які амаль схопіў хлопцаў пасля выбуху на чыгунцы. Цімох будзе ранены, а ад сінх штаноў, з якімі за вечар нічога не павінна было здарыцца, застанецца толькі адна назва.

Усе жыхары гарадка будуць упэўнены, што ноччу рабілі налёт партызаны і яны стаяць за ўсім, што здарылася. Сымон прынясе Цімоху добрыя навіны: партызаны цяпер ведаюць пра іх баявую групу, будуць заўсёды на сувязі. Таксама хлопцы даведаліся: у іх мясцінах дзейнічае яшчэ адна такая ж баявая група, менавіта яны і спалілі парню, раскідалі антыфашыскія лістоўкі. І удзельніцай гэтай групы з'яўляецца аптэкарка Стася, якая перадасць лекі для Цімоха. Цяпер ён дакладна зразумее, што такую дзяўчыну немагчыма было прывабіць сінімі штанамі. Яго “белая птушка” паўстае яшчэ больш казачнай і светлай. Як раптоўна прыйшла вайна да людзей, так і раптоўна прыйшла “даросласць” да герояў апавядання. Але ж нарэшце зноў з'явіўся водар квітнеючага бэзу, як у тых часы, калі хлопцы хадзілі здаваць звычайныя экзамены.

Нельга не адзначыць, што ўчынкі, эмоцыі і пачуцці герояў апавядання апісаны настолькі дэтальна і рэальна, што ў чарговы раз захапляешся ўзроўнем майстэрства І.Навуменкі.

Неаднаразова ў творчасці І.Навуменкі героямі твораў ваеннай тэматыкі становяцца менавіта юнакі. У аўтабіяграфіі пісьменнік адзначыў: *“Айчынная вайна, якая супала з маім юнацтвам, бадай, стала для мяне пачаткам актыўнага жыцця. За вайну прыйшлося пабачыць і перажыць усялякае. У тым, што пішу, трымаюся бліжэй да перажытага, добра зведанага”* [3, с. 134]. І гэта выразна адчуваецца, таму што І. Навуменка сапраўды заглыбляецца ва ўнутраны свет сваіх герояў. Асэнсоўвае і адлюстроўвае жыццё юнакоў падчас вайны такім чынам, што тым самым глыбей выяўляе свае духоўныя прыярытэты.

Пра даваеннае жыццё юнакоў расказваюць апавяданні “Таполі юнацтва” (1963) і “Вераніка” (1957). У абодвух апавяданнях чытач назірае за спробамі юнакоў выказаць свае пачуцці, гаварыць пра тое самае першае каханне. Цікавым становіцца і тое, што менавіта ў гэтых апавяданнях узгадваецца песня “Любімы горад”, у якой спяваецца пра подзвігі і вялікае каханне.

Галоўны герой апавядання “Таполі юнацтва” з атэстатам выдатніка заканчвае дзесяцігодку, але жыве ў перадваенны год вельмі “няўклудна і бесталкова” [7]. Адлічваецца з інстытута і вяртаецца дамоў, каб быць бліжэй да сваёй каханай Гэлі Машчынскай. Сябруе з братам Гэлі і праводзіць шмат часу ў іх сям’і, але гэта не дапамагае яму на шляху да сэрца Гэлі, дзяўчына кахае другога. На працягу ўсяго апавядання І. Навуменка праводзіць паралелі паміж перажываннямі галоўнага героя і станам надвор’я: амаль заўсёды ідзе пранізлівы дождж, а на вуліцы цёмна. Таму ў кульмінацыйны момант прызнання ў каханні Гэлі апалае лісце таполяў шапаціць пад нагамі, шуміць вецер і толькі электрычная лямпачка гойдаецца ў вецці, як быццам падказваючы герою, што адказ будзе адмоўным. Герой вымушаны зрабіць свой выбар, і ён яго робіць – становіцца лётчыкам.

У апавяданні “Вераніка” апісваецца вясёлае і бесклапотнае жыццё “вельмі гераічнага дзясятага класа”, дзе амаль кожны вучань збіраецца паступаць толькі ў ваенныя вучылішчы. На першы план выходзіць лепшы з лепшых – Слава Загароўскі, які апісваецца не толькі як выключна фізічна моцны хлопец, але і вельмі разумны. Ціхім, спакойным і разважлівым падаецца Валерый Самасад. Той, хто не збіраецца паступаць у ваеннае вучылішча, а ловіць матылькоў, засушвае розную траву і збіраецца паступаць на біялагічны факультэт. І, канешне ж, яна – Вераніка Хмялеўская. Новенькая ў Малінаўцы і ў гэтым класе. Незвычайнай прыгажосці дзяўчына, дзеля ўвагі якой хлопцы на перапынках “дурэлі, бароліся, мераліся сілай” [4, с. 343]. Да яе знешняй прыгажосці яшчэ і дадавалася неверагодная ветлівасць, добрае сэрца і востры розум.

Вераніка абагнала ва ўзроўні ведаў Славу і з гэтага моманту пачалося прытоенае і глыбока схаванае спаборніцтва паміж імі. Штодзённа яны “нападалі” адзін на аднаго, мераліся ведамі і ўзроўнем падколаў. Увогуле на працягу ўсяго твора можна ўбачыць сапраўднае мастацкае адлюстраванне народнай прыказкі “Хто каго чубіць, той таго і любіць”. Юнацкая сціпласць не дазволіла ні аднаму з іх выказаць свае сапраўдныя пачуцці. Іх незразумелыя адносіны маглі працягвацца так да бясконцасці, але прыйшла вайна, замест выпускнога вечара ўсім шаснаццаці хлопцам ваенкамат загадаў быць вечарам на станцыі. На станцыю прыйшлі ўсе, прыйшла і Вераніка. Нарэшце яны са Славам змаглі пагаварыць, сказаць адзін аднаму аб тым, што адчуваюць.

З шаснаццаці вучняў гераічнага класа жывымі вярнуліся толькі шасцёра. “Вераніку расстралялі фашысты за тое, што яна друкавала на машынцы лістоўкі. Расстралялі Вераніку каля самай рэчкі, у бярозавым гайку, там яна і пахавана” [4, с. 350]. І месца гэта стала памятным. Кожны год туды прыязджаюць падпалкоўнік Слава Загароўскі і дацэнт Валерый Самасад.

Творы І. Навуменкі становяцца не проста хронікай падзей, а сапраўдным люстэркам, у якім адлюстроўваюцца ўнутраныя канфлікты і імкненні юнакоў, якая вымушаны жыць у часы жахаў вайны. Праз вобразы сваіх герояў аўтар паказвае, як вайна фарміруе асобу, змяняе погляды на жыццё і прымушае пераасэнсоўваць каштоўнасці.

Спіс літаратуры

1 Вярцінскі, А. Высокае неба ідэала: літаратурная крытыка і публіцыстыка / А. Вярцінскі. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1980. – 337 с.

2 Беларуская літаратура: дапам. для вучняў 11-га класа агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / А. І. Бельскі [і інш.]; пад рэд. А. І. Бельскага, М. А. Тычыны. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2009. – С. 111–120.

3 Мельнікава, З. П. Беларуская літаратура: вучэбны дапаможнік для 11 класа / З. П. Мельнікава, Г. М. Ішчанка. – Мінск : Нацыянальны інстытут адукацыі, 2021. – 265 с.

4 Навуменка, І. Я. Аповесці і апавяданні: для сярэд. і стар. шк. узросту / І. Навуменка; склад. З.І. Падліпская. – Мінск : Беларусь, 2009. – 351 с.

5 Шаповаленко, И. В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология) / И. В. Шаповаленко. – Москва : Гардарики, 2005. – 349 с.

6 Навуменка, І. Я. Таполі юнацтва / І. Я. Навуменка // Беларуская палічка: беларуская электронная бібліятэка [Электронны рэсурс]. – 1996. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Ivan_Navumienka/Tapoli_junactva.html. – Дата доступу: 19.02.2025.

УДК 821.161.09

А. У. ЯРМОЛЕНКА
(г. Гомель, БелДУТ)

ХРАНАТОП У РАМАНЕ І. НАВУМЕНКІ “САСНА ПРЫ ДАРОЗЕ”

У артыкуле на матэрыяле рамана І. Навуменкі “Сасна пры дарозе” даследуюцца катэгорыі прасторы і часу. Разглядаюцца статычныя і дынамічныя віды прасторы, гістарычны і біяграфічны час. Вызначаны асноўныя асаблівасці паэтыкі І. Навуменкі: біяграфізм, складаны хранатоп, узаемадзеянне шматлікіх прасторавых і часавых планаў.

Філасофска-сімвалічнае значэнне ў рамане прымаюць такія архетыпы, як дарога, сасна, хата, вёска, горад. Яны ўплываюць на арганізацыю сюжэта, даюць магчымасць зразумець творчую задуму пісьменніка.

Ключавыя словы: паэтыка, хранатоп, прастора, час, вайна, юнак.

У сучасных навуковых даследаваннях актуальным пытаннем застаецца праблема хранатопа. У сусветным літаратуразнаўстве сцвярджаецца вядучая роля хранатопа ў арганізацыі мастацкага твора (Б. Рычардсан [1], І. Фостар [2], М. Бланшо [3], М. Бахцін [4] і інш.). У артыкулах і манаграфіях даследуецца бытавая і фантастычная, закрытая і адкрытая прастора (Ю. Лотман [5]); міфапаэтычная прастора (В. Топараў [6]); зямная і касмічная, рэальная і ўяўная прастора; біяграфічны, гістарычны, касмічны і каляндарны час (В. Халізеў [7]).

У беларускім літаратуразнаўстве асэнсаванню хранатопа прысвечаны манаграфіі: А. І. Шамякіна “«Вобразы мілыя роднага краю...»: Прастора і час у трылогіі Я. Коласа «На ростанях»» [8], П. Васючэнка «Ад тэксту да хранатопа: артыкулы, эсэ, пятрогліфы» [9], шматлікія навуковыя артыкулы, тэзісы і інш.